

20.5.2026

YVV/838/2026

Sivistysvaliokunta

K 2/2026 vp; kuuleminen 20.5.2026

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto sivistysvaliokunnalle yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomuksesta

Sivistysvaliokunta on toimittanut yhdenvertaisuusvaltuutetulle asiantuntijalausunnot ADHD-liitolta ja Erilaisten oppijoiden liitolta. Valiokunta pyysi yhdenvertaisuusvaltuutettua ottamaan kantaa em. lausuntoihin ja kertomaan näkemyksensä siitä, miten erilaiset oppijat (henkilöt, joilla oppimisvaikeus tai neurokirjon ominaisuus) voitaisiin tunnistaa yhdenvertaisuustarkastelussa nykyistä paremmin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi lausuntoihin liittyen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomuksen valiokuntakuulemisissa on käyty arvokkaita keskusteluja myös niistä teemoista, joita ei ole erityisen laajasti käsitelty valtuutetun kertomuksessa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, ettei kertomus ole kuvaus kaikesta siitä työstä mitä valtuutettu eri syrjinnän vaarassa olevien ryhmien kuten esimerkiksi neurovähemmistöjen osalta tekee. Kertomuksen lähtökohtana on ollut nostaa esiin suosituksia eduskunnalle, jotta eduskunta voi halutessaan lausua lainsäädäntötavoitteista ja näin vaikuttaa tulevien hallitusten esitysten sisältöön.

Kohtuulliset mukautukset ja vammaisuuden määritelmä

Velvollisuudesta tehdä kohtuullisia mukautuksia säädetään yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä seuraavalla tavalla:

Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammainen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa käyttää viranomaisen palveluita sekä

saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoritua työtehtävistä ja edetä työuralla.

Mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan ensisijaisesti huomioon vammaisen ihmisen tarpeet ja lisäksi 1 momentissa tarkoitetun toimijan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki.

Työnantajan on pyynnöstä viipymättä annettava kirjallinen selvitys menettelynsä perusteista vammaiselle, joka katsoo kohtuullisten mukautusten epäämisen vuoksi tulleen syrjityksi työtä tai virkaa hakiessaan taikka työ- tai virkasuhteessa.

Vaikka mukautusluontoisista toimista voisivat hyötyä myös muut ryhmät, yhdenvertaisuuslain mukaan velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia koskee ainoastaan vammaisia henkilöitä. Joissain tapauksissa sinällään neutraalit ja kaikkiin yhtenevästi soveltuvat käytännöt voivat olla yhdenvertaisuuslain 13 §:ssä kielletyllä tavalla välillisesti syrjiviä, mikäli ne asettavat joitain ihmisryhmiä epäedulliseen asemaan, mutta velvollisuus tehdä yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia mukautuksia on rajattu vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden turvaamiseen.

Vammaisuuden määritelmä on kuitenkin laaja. Yhdenvertaisuuslaki ei itsessään sisällä vammaisuuden määritelmää, mutta lain esitöiden (HE 19/2014 vp s. 67) mukaan lain soveltamisessa käytetään YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen määritelmää. Sopimuksen 1 artiklan mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisuuden määritelmä on siten hyvin laaja. Se ei perustu diagnoosiin eikä henkilön välttämättä tarvitse pitää itseään vammaisena henkilönä, jotta yleissopimuksen tai yhdenvertaisuuslain soveltamisessa hänet voidaan katsoa oikeudellisesti vammaiseksi henkilöksi, jonka tarpeisiin on tarvittaessa vastattava kohtuullisilla mukautuksilla. Määritelmä korostaa myös vammaisuuden vuorovaikutuksellista luonnetta. Vammaisuus ilmenee suhteessa erilaisiin fyysisiin tai sosiaalisiin esteisiin, jotka estävät henkilön yhdenvertaisen ja täysimääräisen osallistumisen yhteiskunnassa.

Kasvatuksen ja koulutuksen elämänalueella vammaisuus korostuu syrjintäperusteena yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulevaisuudessa syrjintää koskevissa yhteydenotoissa.

Vuonna 2025 yhdenvertaisuusvaltuutettu vastaanotti 2381 syrjintää koskevaa yhteydenottoa, joista 528:ssa eli 24 %:ssa syrjintäperusteena oli vammaisuus. Kasvatuksen ja koulutuksen elämänalueelle tuli 346 yhteydenottoa, joista 122:ssa eli 35 %:ssa syrjintäperusteena oli vammaisuus. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on antanut vuosina 2015–2024 tuomioistuimille yhdenvertaisuuslain 27 §:n nojalla 42 kasvatusta tai koulutusta koskevaa lausuntoa yhdenvertaisuuslain soveltamisesta. Näistä 38:ssa eli 90 %:ssa syrjintäperusteena oli vammaisuus. Valtuutettu ei tilastoi yhteydenottoja tai lausuntoja tarkemmin eri vammaisryhmien mukaan, mutta valtaosa yhteydenotoista koskee neurovähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemaa syrjintää. Lausuntojen linjan mukaisissa tuomioistuinten ratkaisuihin on saatu esimerkiksi oikeuskäytäntöä, joka täsmentää vammaisten lasten oikeutta maksuttomaan koulukuljetukseen.

Erilaisten oppijoiden liiton lausunnossa ”erilaisiksi oppijoiksi määrittelemme henkilöt, joilla on oppimisvaikeus (lukivaikeus, matematiikan vaikeus, hahmotusvaikeus tai motorinen vaikeus) tai jokin muu oppimiseen vaikuttava neurokirjon ominaisuus (kuten ADHD ja autismikirjo).” Erilaiset oppijat ovat henkilöitä, joille tavanomaiset tavat järjestää opetusta asettavat esteitä oppimiselle ja oppimisen osoittamiselle tai mahdollisuuksille toimia yhdenvertaisesti osana kouluyhteisöä. Lähtökohtaisesti erilaisia oppijoita voidaan pitää yhdenvertaisuuslain näkökulmasta vammaisina henkilöinä. Kasvatukseen ja koulutukseen liittyvässä yhdenvertaisuusvaltuutetun laillisuusvalvonnassa kysymys siitä, ovatko yllä kuvatut erilaiset oppijat vammaisia henkilöitä, joita velvollisuus kohtuullisten mukautusten tekemiseen koskee, ei ole aiheuttanut ongelmia.

Erilaisten oppijoiden tarvitsemat tukitoimet

Kasvatuksen ja koulutuksen lainsäädännössä on varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle säädetty lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden oikeudesta tukitoimiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei valvo koulutuksen lainsäädäntöä. Koulutuksen lainsäädännön noudattamista valvovat ylimmät laillisuusvalvojat ja lupa- ja valvontavirasto. Tukitoimet ovat perustaltaan mukautusluontoisia toimenpiteitä, joten niiden erilliselle mukauttamiselle ei ole pääsääntöisesti tarvetta. Joissain tapauksissa tukitoimien toteuttamisessa tai niihin liittyvissä prosesseissa on kuitenkin tarvetta yhdenvertaisuuslaissa tarkoitetuille mukautustoimille. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on esimerkiksi lausunut hallinto-oikeudelle tapaukseen, jossa valtuutetun näkemyksen mukaan vammaisen oppilaan tarvitsemat tukitoimet olisi tullut käynnistää kohtuullisena mukautuksena heti tarpeen ilmettyä, vaikka perusopetuslain mukaiset

moniammatilliset prosessit olivat vielä kesken. Kyseisessä tapauksessa hallinto-oikeus ei katsonut koulutuksen järjestäjän syylistyneen mukautusten laiminlyöntiin.

Lapsen tarpeita vastaavat, riittävät ja oikea-aikaiset tukitoimet ovat yksi keskeinen yhdenvertaisuutta edistävä tekijä. Oikeutta oppimisen tukeen on uudistettu viime vuosina koulutuksen eri asteilla. Uudistettujen tukea koskevien säännösten vaikutuksia vammaisiin oppilaisiin on selvitettävä ja arvioitava kattavasti ja mahdollisia puutteita korjattava. Esimerkiksi koulupäivän lyhentämiseen liittyvät kysymykset on selvitettävä. Lainsäädännön lähtökohta, jonka mukaan koulutusta tulee järjestää niin, ettei tarvetta koulupäivien lyhentämiselle ole, on vammaisten lasten oikeuksien näkökulmasta oikea. Koulupäivän lyhentämistä ja oppimisen tukea koskevissa päätöksissä on kuitenkin ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Mikäli lapsella on yksilöllinen tarve koulupäivän lyhentämiselle, tulee toimenpide tehdä viimekädessä yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettuna kohtuullisena mukautuksena.

Kohtuullisten mukautusten merkitys on suurempi korkeakouluopinnoissa, joissa koulutuksen omassa lainsäädännössä ei säädetä oikeudesta tukitoimiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kevään 2026 aikana järjestänyt koulutukset yliopistojen juristeille ja esteettömyyssuunnittelijoille kohtuullisista mukautuksista. Koulutuksissa keskityttiin erityisesti neurovähemmistöihin kuuluvien opiskelijoiden tarvitsemiin mukautuksiin.

Vammaisilla henkilöillä on oikeus saada opintoihinsa vammaispalvelulain mukaisia tukitoimia. Vammaispalvelulaissa on linjauksia, jotka rajoittavat joidenkin vammaisryhmien oikeutta henkilökohtaiseen apuun. Kunnat tai hyvinvointialueet ovat katsoneet, ettei joillain neurovähemmistöihin kuuluvilla henkilöllä ole voimavaroja määritellä omaa avuntarvettaan. Vammaispalvelulain mukaan henkilökohtaisen avun saamisen edellytyksenä on se, että vammainen henkilö pystyy itse määrittelemään avun sisällön ja toteutustavan. Vammaispalvelut ovat evänneet henkilökohtaista apua esimerkiksi neurovähemmistöihin kuuluvilta, vaikka heitä voidaan pitää yhdenvertaisuuslain ja YK:n vammaisyleissopimuksen näkökulmista vammaisina henkilöinä useissa yhteyksissä. Eräässä tapauksessa neurovähemmistöön kuuluva korkeakouluopiskelija haki henkilökohtaista apua opintojaan varten. Avun tarve liittyi opintojen organisoimiseen niin, että hän voi edetä opinnoissaan. Hän oli edennyt hyvin lukio-opinnoissaan, kun tukitoimet olivat riittävät, mutta ilman avustajaa korkeakouluopinnot olivat keskeytyneet. Vammaispalvelu katsoi, ettei opiskelijalla ollut voimavaroja määritellä avun sisältöä ja toteutustapaa, koska apu oli luonteeltaan ohjaavaa. Valtuutettu totesi lausunnossaan, että

voimavaraedellytyksen soveltaminen niin, etteivät jotkin vammaisryhmät voi saada apua, voi olla syrjivää. Hallinto-oikeus ratkaisi asian valtuutetun lausunnon linjan mukaisesti.

Erilaisten oppijoiden tarvitseman tuen toteutumisessa on suurilta osin kyse resursseista. Oppilaitoksissa ja varhaiskasvatuksessa on oltava riittävästi osaavaa henkilökuntaa turvaamaan erilaisten oppijoiden tarvitsemat tukitoimet niin, ettei muidenkaan oppilaiden opetus vaarannu. Oppilaitostilojen ja kaiken koulutukseen liittyvät toiminnot on myös oltava neurovähemmistöihin kuuluville esteetöntä ja saatavutettavaa.

Suunnitelmallisia toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Jo pienet lapset ovat kokeneet syrjintää tai häirintää esimerkiksi vammaisuuden tai terveydentilan perusteella. Syksyllä 2024 voimaan tulleessa yhdenvertaisuuslain muutoksessa poistettiin varhaiskasvatuksen järjestäjiltä velvoite laatia yksikkökohtaiset yhdenvertaisuussuunnitelmat, tehdä ne yhteistyössä henkilöstön kanssa sekä kuulla lapsia ja huoltajia suunnittelun aikana. Nämä muutokset voivat heikentää yhdenvertaisuuden toteutumista käytännössä, jos suunnitelman tekemisen yhteydessä ei enää käydä aitoa vuoropuhelua varhaiskasvatuksen arjessa mukana olevien tahojen kanssa, eivätkä suunnitelmat vastaa toimipaikkojen erilaisiin tarpeisiin. Henkilökunnan ja kotien osallistaminen suunnitteluun on tehokkain tapa ehkäistä syrjintää ja edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa. Siksi yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee eduskuntakertomuksessaan, että varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitteluvuorokäytäntö tulisi palauttaa toimipaikkatasolle.

Lausunnossaan Erilaisten oppijoiden liitto pitää ”erittäin tärkeänä valtuutetun ehdotusta, että varhaiskasvatuksen velvollisuus yhdenvertaisuussuunnitteluun on palautettava toimipaikkakohtaiseksi. Suunnitelmien käytännön toteutusta on kuitenkin vahvistettava, jotta suunnittelu tukee vahvemmin yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistä arjen toiminnassa. Varhaiskasvatuksessakin on tärkeää ottaa huomioon lapset, joilla oppimisvaikeuksia ja jotka kuuluvat neurovähemmistöihin, sekä heidän tarvitsemansa tuki.”

Koulutuksen lainsäädännössä ja opetussuunnitelmissa korostetaan yhdenvertaisuutta kaikkea toimintaa ohjaavana arvona. Erilaisten oppijoiden liittoon ja ADHD-liiton lausunnot tuovat konkreettisesti ilmi sen, että arvot tulee viedä käytäntöön suunnitelmallisella työllä. Yhdenvertaisuussuunnitteluprosessi on varhaiskasvatuksen toimipaikoissa ja oppilaitoksissa osa kasvatuksen ja koulutuksen arkea, ei siitä erillinen byrokraattinen prosessi. Suunnitelmaan liittyvää nykytilanteen arviointia

ja toimenpiteiden suunnittelua voidaan tehdä osana eri oppiaineiden oppitunteja, oppilaskuntien toimintaa ja vanhempainiltoja.

Lopuksi

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminnassa yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän uhrien auttamiseksi korostuu vammaisten henkilöiden oikeuksien puolustaminen. Kasvatuksen ja koulutuksen saralla tämä painopiste on erityisen vahva.

Kasvatuksen ja koulutuksen elämänalueelle yhdenvertaisuusvaltuutettu vastaanotti vuonna 2025 346 yhteydenottoa, joista 122:ssa eli 35 %:ssa syrjintäperusteena oli vammaisuus. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on antanut vuosina 2015-2024 tuomioistuimille yhdenvertaisuuslain 27 § nojalla 42 kasvatusta tai koulutusta koskevaa lausuntoa yhdenvertaisuuslain soveltamisesta. Näistä 38:ssa eli 90 %:ssa syrjintäperusteena oli vammaisuus. Valtuutettu ei tilastoi yhteydenottoja tai lausuntoja tarkemmin eri vammaisryhmien mukaan, mutta valtaosa yhteydenotoista koskee neurovähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemaa syrjintää. Yhteydenottojen käsittelyn ja lausuntojen antamisen lisäksi valtuutettu on kuluneen vuoden aikana tavannut neurovähemmistöjä edustavia järjestöjä ja asiantuntijoita sekä kansanedustajia ja puolustanut julkisessa keskustelussa neurovähemmistöihin kuuluvien yhdenvertaista oikeutta kasvatukseen ja koulutukseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Rainer Hiltunen

Erityisasiantuntija Matti Jutila

